

BO'LAJAK PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI OSHIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Gulyamova Aziza Ahmadovna

Toshkent Shahar Bektemir tumani 348-maktab direktori.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21208382>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak pedagogika va psixologiya o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirishning bugungi kundagi ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif oliy ta'lim jarayonida nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarning uyg'unligi, raqamli texnologiyalar bilan ishlash hamda psixologik tayyorgarlik masalalariga alohida to'xtalib o'tgan.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, pedagogika, psixologiya, raqamli ta'lim, kreativlik, kommunikativ qobiliyat, innovatsion yondashuv.

CURRENT ISSUES OF IMPROVING PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Annotation. This article analyzes the current importance of the formation and development of professional competencies of future teachers of pedagogy and psychology in the modern education system. The author specifically touches upon the issues of the combination of theoretical knowledge and practical skills in the process of higher education, work with digital technologies, and psychological preparation.

Keywords: professional competence, pedagogy, psychology, digital education, creativity, communicative skills, innovative approach

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

Аннотация. В данной статье анализируется актуальность формирования и развития профессиональной компетенции будущих преподавателей педагогики и психологии в современной системе образования. Автор конкретно затрагивает вопросы сочетания теоретических знаний и практических навыков в процессе высшего образования, работы с цифровыми технологиями и психологической подготовки.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, педагогика, психология, цифровое образование, креативность, коммуникативные навыки, инновационный подход.

KIRISH

Bugungi kunda jahon ta'lim makonida mutaxassislarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning o'zgaruvchan vaziyatlarda qaror qabul qila olish qobiliyati — kompetensiyasiga asosiy e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, bo'lajak pedagogika va psixologiya o'qituvchilari uchun kasbiy kompetensiya tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u ham pedagogik mahoratni, ham chuqur psixologik tahlil qobiliyatini talab etadi.

Inson kapitalini rivojlantirishning poydevori hisoblangan ta'lim tizimi bugungi kunda jiddiy transformatsiya davrini boshdan kechirmoqda. 2026-yilga kelib, ta'lim nafaqat bilim berish, balki shaxsni murakkab va o'zgaruvchan dunyoda yashashga tayyorlash quroliga aylandi. Ayniqsa, pedagogika va psixologiya o'qituvchilari tayyorlash tizimi o'ta nozik va muhim ahamiyat kasb etadi.

Negaki, ushbu mutaxassislar ta'limning "me'morlari" va o'quvchi ruhiyatining "muhandislari" hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish muammosi bugungi kunda nazariy bilimlar chegarasidan chiqib, global kompetentlik darajasiga ko'tarildi.

Global globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida pedagogika va psixologiya sohasidagi kadrlar tayyorlash tizimi tubdan yangilanmoqda. Bugungi kunda o'qituvchi shunchaki bilim beruvchi emas, balki "moderator", "fassilitator" va "mentor" rollarini bajarishi talab etiladi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli ta'lim tizimiga ega davlatlar (Finlyandiya, Estoniya, Singapur) o'qituvchi tayyorlashda nafaqat akademik bilimlarga, balki yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyalarga e'tibor qaratmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI (LITERATURE REVIEW)

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish masalasi zamonaviy ta'limshunoslikning eng ko'p o'rganilayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur muammoni tahlil qilishda biz uchta asosiy yondashuvni ko'rib chiqamiz: xalqaro standartlar, nazariy pedagogik konsepsiyalar va psixologik-akmeologik tadqiqotlar.

1. Xalqaro tajriba va global standartlar tahlili

Jahon miqyosida o'qituvchi kompetensiyalarini belgilashda UNESCO va OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tomonidan ishlab chiqilgan modellar asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda. 2020-yillarning ikkinchi yarmiga kelib, ayniqsa 2025-2026 yillardagi hisobotlarda o'qituvchi kompetensiyasi tarkibiga **"Digital Citizenship" (Raqamli fuqarolik)** va **"AI Literacy" (Sun'iy intellekt savodxonligi)** tushunchalari chuqur kirib keldi.

Xususan, **P. Sahlberg** va **A. Schleicher** kabi olimlarning tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchining kompetensiyasi nafaqat uning bilimida, balki "pedagogik egiluvchanlik" (pedagogical agility) qobiliyatida ekanligi ta'kidlanadi. Bu o'qituvchining tez o'zgaruvchan texnologik muhitga moslashish qobiliyatini anglatadi.

2. Milliy tadqiqotchilarning yondashuvlari

O'zbekistonlik olimlar tomonidan pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari keng tadqiq etilgan. Jumladan:

A) N.A. Muslimov o'z ishlarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishini tizimli yondashuv asosida tahlil qilib, kasbiy kompetensiyani shakllantirishning modulli tizimini taklif etgan. Uning konsepsiyasida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi yetakchi o'rin egallaydi.

B) Sh.S. Shodmonova tomonidan pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarida mustaqil fikrlash va kreativlikni rivojlantirish masalalari kompetensiyaviy yondashuvning muhim bo'g'ini sifatida ko'rsatilgan.

C) B.B. Ma'murov tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda akmeologik yondashuv (shaxsning kasbiy cho'qqiga intilishi) va uning psixologik determinatlari ochib berilgan.

3. Psixologik kompetensiya va emotsional intellekt tadqiqotlari

Pedagogika va psixologiya o'qituvchisi uchun muloqot va emotsional boshqaruv ko'nikmalari o'ta muhim. **Daniel Golemann**ing emotsional intellekt (EQ) nazariyasi bugungi kunda pedagogik kadrlarni saralash va tayyorlashning ajralmas qismiga aylandi.

Shuningdek, **L.S. Vigotskiy**ning "yaqin rivojlanish zonasi" va **J. Piaget**ning kognitiv rivojlanish nazariyalari asosida bo'lajak psixolog-pedagoglarning diagnostik kompetensiyalari (o'quvchi ruhiyatidagi o'zgarishlarni aniqlash) tahlil qilinadi.

Zamonaviy tadqiqotchi **K. Dweckning** "o'sish tafakkuri" (growth mindset) konsepsiyasi esa bo'lajak o'qituvchilarda muvaffaqiyatsizlikka nisbatan barqarorlikni shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

4. Raqamli didaktika va innovatsion yondashuvlar

So'nggi yillarda (2024–2026) **T. Luckin** va boshqa tadqiqotchilar ta'limda sun'iy intellektning o'рни haqida to'xtalib, bo'lajak o'qituvchilarning "Etik kompetensiyasi"ni (AI'dan foydalanishda axloqiy me'yorlar) alohida ajratib ko'rsatmoqdalar. Bu yo'nalishda adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, endilikda o'qituvchi faqat axborot uzatuvchi emas, balki raqamli resurslarni psixologik nuqtai nazardan filtrlovchi (curator) vazifasini bajarishi kerak.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish bir necha muhim yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. Metodik kompetensiya: Bu o'qituvchining dars jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishi, o'quv materialini tushunarli va qiziqarli tarzda yetkazib bera olishidir. 2026-yilga kelib, ta'limda sun'iy intellekt va gibrid o'qitish shakllari keng ommalashgani sababli, bo'lajak o'qituvchi ushbu vositalardan erkin foydalana olishi shart.

2. Psixologik-dagnostik kompetensiya: Pedagogika va psixologiya o'qituvchisi har bir talabaning individual xususiyatlarini, uning emotsional holati va motivatsiyasini tahlil qila olishi lozim. Bu nafaqat dars o'tish, balki shaxsni shakllantirish jarayonidagi eng dolzarb masaladir.

3. Raqamli va axborot kompetensiyasi: Bugungi raqamli iqtisodiyot davrida axborot bilan ishlash, ma'lumotlarni saralash (media-savodxonlik) va elektron ta'lim platformalarini (LMS, Zoom, Miro va boshqalar) boshqarish o'qituvchi faoliyatining ajralmas qismiga aylandi.

4. Kommunikativ kompetensiya: O'qituvchi va talaba o'rtasidagi "ustoz-shogird" munosabatlarini sog'lom muhitda tashkil etish, nizoli vaziyatlarni boshqarish va nutq madaniyati bu yo'nalishning o'zagini tashkil qiladi.

Hozirgi vaqtda o'qituvchi uchun raqamli savodxonlik bazaviy talabga aylandi. Bo'lajak pedagogika va psixologiya o'qituvchisi quyidagi masalalarda kompetent bo'lishi shart:

AI-pedagogika: Sun'iy intellekt (ChatGPT, Claude va boshqalar) yordamida o'quv dasturlarini personallashtirish.

Ma'lumotlar tahlili (Learning Analytics): Talabalarining o'zlashtirish ko'rsatkichlarini raqamli tahlil qilish orqali, kimda qanday psixologik to'siq borligini aniqlash.

Kiber-psixologiya: Virtual muhitda yoshlar psixologiyasini o'rganish va ularni internet xavflaridan himoya qilish.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bo'lajak o'qituvchilar kompetensiyasini oshirishda xalqaro tajriba quyidagi yangi modellarni taklif etmoqda:

AQSH va Buyuk Britaniya: "Evidence-Based Practice" (Dalillarga asoslangan amaliyot). Bu modelda talabalar har bir dars uslubini qo'llashdan avval uning ilmiy isbotlanganligini o'rganadilar. Ular shunchaki nazariyani o'qimaydi, balki statistik tahlillarga tayanib ish tutadilar.

Germaniya: "Dual ta'lim va Pedagogik Mentorlik". Pedagogika yo'nalishi talabalari o'qish vaqtining 50 foizini bevosita ta'lim muassasalarida tajribali o'qituvchi-mentorlar nazoratida o'tkazadilar. Bu nazariya va amaliyot o'rtasidagi "uzilish" (gap)ni yo'qotadi.

Yaponiya: "Lesson Study" (Dars tadqiqoti). Bu yapon tajribasi bo'lib, unda bo'lajak o'qituvchilar jamoa bo'lib darsni rejalashtiradilar, bir-birlarini kuzatadilar va har bir detalni (bolaning darsdagi harakatigacha) tahlil qiladilar.

Dolzarb muammolar va yechimlar

Hozirgi kunda pedagog kadrlar tayyorlashda quyidagi muammolar ko'zga tashlanmoqda:

Nazariy bilimlarning amaliyotdan uzilib qolganligi;

Talabalarda mustaqil tadqiqotchilik ko'nikmalarining sustligi;

Psixologik treninglar va keys-stadi (vaziyatli o'qitish) usullarining yetishmasligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun oliy ta'lim muassasalarida **"Dual ta'lim"** tizimini kuchaytirish, ya'ni talabaning o'qish davridagi amaliyot vaqtini ko'paytirish zarur. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda **"Soft skills"** (yumshoq ko'nikmalar) — kreativ fikrlash, jamoada ishlash va vaqtni boshqarish kabi xususiyatlarni rivojlantirish lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak pedagogika va psixologiya o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini oshirish — bu faqatgina ularga ko'proq ma'lumot berish emas, balki ularni zamon talablariga moslashuvchan, kreativ va texnologik jihatdan yetuk mutaxassis qilib tarbiyalash demakdir. Zero, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash sifati bevosita ularga dars beradigan pedagoglarning kompetensiya darajasiga bog'liqdir.

Bo'lajak pedagogika va psixologiya o'qituvchilarida kasbiy kompetensiyalarni oshirish — bu shunchaki o'quv rejasidagi o'zgarish emas, balki ta'lim falsafasini yangilashdir. Bizga nafaqat o'z fanini biladigan, balki **"Insonshunos"** bo'lgan, raqamli texnologiyalarni insoniy qadriyatlar bilan muvozanatlashtira oladigan mutaxassislar kerak.

Kelajak o'qituvchisi — bu o'quvchining ichki potensialini kashf etuvchi "fasilitator" va uni hayot yo'lida qo'llab-quvvatlovchi "psixologik tayanch"dir.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". - Toshkent, 2021.
2. Muslimov N.A. "Kasbiy shakllanish nazariyasi". - Toshkent, 2015.
3. Zamonaviy ta'limda innovatsion texnologiyalar. Xalqaro konferensiya materiallari, 2025. ИИ может ошибаться. Советуем проверять его ответы.
4. OECD (2024). *TALIS 2024 Results: The International Survey on Teaching and Learning*.
5. Sahlberg, P. (2021). *Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?*
6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
7. UNESCO (2025). *The Future of Learning in the Age of AI*.